

Nr 35.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till kraftöverföring från fastlandet till Gotland; given Drottningholms slott den 13 januari 1950.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres sjukdom:

GUSTAF ADOLF.

Torsten Nilsson.

Utdrag av protokollet över kommunikationsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Drottningholms slott den 13 januari 1950.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, ANDERSSON, LINGMAN.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Nilsson, fråga om kraftöverföring från fastlandet till Gotland samt anför därvid följande.

I skrivelse den 29 september 1949 har *vattenfallsstyrelsen* hemställt, att Kungl. Maj:t måtte hos riksdagen utverka beslut att styrelsen skall anskaffa och anordna en likströmsöverföring mellan fastlandet och Gotland samt att anskaffningskostnaderna skola bestridas med statsmedel utan förräntningsskyldighet. Totalkostnaden beräknas till 9 500 000 kronor vid prisläget hösten 1949 före krondevalveringen. Styrelsen har för ändamålet beräknat ett belopp av 2 500 000 kronor för nästa budgetår.

Styrelsen erinrar till en början att Gotland saknar för elektrisk kraftalstring utbyggbar vattenkraft. Landskapets kraftförsörjning har hittills baserats helt på kraft framställd medelst bränsle. Produktionskostnaden blir därvid dels högre än för vattenkraft — vilket dock delvis kompenseras av mindre överföringsbehov — dels beroende av de rätt fluktuerande bränsleprisen, och under krigs- och avspärningsförhållanden föreligger risk för att erforderligt bränsle icke kan tillföras. Vid flera tillfällen har den frågan kommit fram, huruvida icke kraft kan medelst kabel överföras från fastlandet. Men först de senare årens tekniska utveckling har fört en sådan överföring inom möjlighetens gräns. Redan en överslagsberäkning visar nämligen, att en överföring med växelström icke är möjlig på grund av att de därvid i kabeln uppkommande kapacitetsströmmarna icke kunna behärskas. Användning av likström, som är nödvändig för själva kabelöverföringens del, har icke varit att tänka på, förrän den moderna omriktartechniken gjort det möjligt att utan roterande maskineri omforma betydande kraftbelopp från växelström till likström och tvärtom. Tillräckligt tillförlitlig omriktarutrustning har numera framkommit, vartill bidragit bl. a. de gemensamt av Allmänna svenska elektriska aktiebolaget och vattenfallsstyrelsen vid experimentanläggningen i Trollhättan verkställda försöken.

Vattenfallsstyrelsen och Aktiebolaget skandinaviska elverk, vars dotterföretag Aktiebolaget Gotlands kraftverk handhar produktion och distribution av kraft på Gotland, ha år 1947 tillsatt en särskild utredningskommitté för klargörande av tekniska och ekonomiska möjligheter för kraftöverföring från fastlandet till Gotland. Kommittén har nu framlagt sin utredning i denna fråga. I utredningen klargöras de tekniska förutsättningarna för kraftöverföringen från fastlandet samt anskaffningskostnader och årskostnader för erforderliga anläggningar. Diskussionen om åtgärdens inverkan på Gotlands kraftpriserförhållanden är emellertid baserad på förutsättningar något avvikande från den lösning, som framkommit vid den fortsatta diskussionen. Huvuddragen av denna lösning angivas i det följande.

Om kraftdistributionen på Gotland skall bära hela kostnaden för likströmsöverföringen, kommer denna icke att möjliggöra någon nämnvärd sänkning av kraftprisen ens vid nuvarande höga kolpris. Den diskuterade lösningen har därför baserats på att ett räntefritt statsbidrag erhålles motsvarande hela anskaffningskostnaden. Detta i förening med den omständigheten, att kraften skall uttagas från vattenfallsstyrelsens ledningsnät i Västervikstrakten, gör det motiverat, att styrelsen står för anskaffning och drift av överföringsanläggningen. Styrelsen tillhandahåller råkraften vid Visby, vilket kan ske enligt styrelsens normala taxor med en mindre modifikation. Aktiebolaget Gotlands kraftverk förbinder sig dels att producera kraft i Slite ångkraftverk för styrelsens räkning — och jämväl för eventuell överföring från Gotland till fastlandet — mot att styrelsen betalar bränslekostnaden, dels att på Gotland tillämpa vattenfallsstyrelsens distributionstaxor med ett tillägg avsett att täcka Sliteverkets årskostnad utöver kostnad för det bränsle, som användes för kraftalstring.

Kraftförbrukningen på Gotland företer liksom på fastlandet en så gott

som oavbruten stegring, ehuru utvecklingen torde varit hämmad av det högre prisläget. Speciellt hindrar detta förläggning till Gotland av industrier, som icke i andra hänseenden ha anledning att placera sig där. Under år 1947, det sista i utredningen avhandlade, var kraftproduktionen på Gotland 9 000 kilowatt och 44,7 miljoner kilowattimmar. Fram till år 1955 beräknas en ökning till 16 000 kilowatt och 75 miljoner kilowattimmar per år. Sannolikt är, att ökningstakten blir större, om kraftprisen sänkas.

Kraftöverföringen från fastlandet är numera tekniskt genomförbar med användning av likström. För densamma erfordras en omriktarstation på fastlandet och en på Gotland samt i havet förlagda kablar mellan dem. För ernående av kortaste kabellängd böra omriktaranläggningarna placeras i trakten av Västervik resp. Visby. Kablarna dimensioneras lämpligen så, att med var och en kan överföras 20 000 kilowatt. Anläggningarna kunna, om arbetet igångsättes under år 1950, färdigställas till år 1954 å 1955. Vid den för den tidpunkten uppskattade belastningen räcker en kabel, och då man under någon tid, sedan den erforderliga maximieffekten överstigit 20 000 kilowatt, kan täcka belastningsspetsarna medelst Sliteverket, torde en dubblering knappast erfordras förrän tidigast 10 år därefter. Anskaffningskostnaden för en anläggning med en kabel har på grundval av senaste offerter beräknats till 9 500 000 kronor vid det före krondevalveringen föreliggande prisläget, varav cirka 3 500 000 kronor för kabeln. Devalveringen torde något påverka kostnaden, bland annat med hänsyn till den i kabeln och övriga anordningar ingående kopparn, men ökningens storlek kan för närvarande icke fastställas.

Då störningar måste förutses komma att inträffa på överföringsanläggningen och då de kunna bli rätt långvariga, särskilt vid fel på kabeln, måste ångkraftverket vid Slite bibehållas i det utförande, som det får medelst nu beslutad utbyggnad, och hållas i ständig driftberedskap. Å andra sidan kan det därvid användas parallellt med ångkraftverken på fastlandet för alstring av dels kompletteringskraft vid vattenbrist på fastlandet, dels spetskraft. Vad som med hänsyn härtill kan tillgodoräknas överföringen ekonomiskt, är emellertid endast en del av sammanlagda årskostnaden för likströmsöverföringen och Sliteverket. Även om kraften på fastlandet erhålles enligt där fullt normal taxa, är det omöjligt att på Gotland tillämpa fastlandets distributionstaxor.

Beträffande de ekonomiska konsekvenserna av en kraftöverföring av likström från fastlandet anför styrelsen följande överslagssiffror.

Utan överföringen och alltså vid användning av enbart ångkraft skulle vid ett kolpris av 70 kronor per ton produktionskostnaden med cirka 4 öre per kWh överskrida medelpriset för råkraft, inköpt enligt vattenfallsstyrelsens normaltaxor. För konsumenterna betyder detta med hänsyn till förlusterna i ledningsnätet ett merpris av i genomsnitt ungefär 4,6 öre per kWh vid 1955 års belastningsnivå. Anordnandet av likströmsöverföringen kommer att medföra en viss sänkning härav, även om distributionen skall bära fulla kapitalkostnaderna, nämligen till omkring 3,2 öre per kWh, om distributionen jämväl gottskrives det värde, som Sliteverket har som effektreserv för fastlandet. Om slutligen statsbidrag motsvarande anskaffningskostnaden erhålles och kapitalkostnaderna sålunda bortfalla, minskar det erforderliga merpriset vid 1955 års belastningsnivå till cirka 2,1 öre per kWh. I realiteten måste detta merpris differentieras något mellan olika konsumenter, beroende på att kraftförlusterna i nätet ha procentuellt olika storlek.

Den direkta ekonomiska verkningen av kraftöverföringen från fastlandet framstår i och för sig som för liten för att motivera anläggningens utförande. Den har därjämte knappats in genom att kolpriset nedgått till cirka 60 kronor per ton, och detta pris kan sjunka ytterligare. Men om tillräckliga skäl kunna anses föreligga för ett räntefritt bidrag för bestridande av anskaffningskostnaderna, blir fördelen för kraftkonsumenterna på Gotland av sådan storleksordning, att ett genomförande av projektet bör vara berättigat.

Vad utvecklingen i fortsättningen beträffar, får man å ena sidan räkna med möjligheten av en relativt betydande sänkning av kolpriset. Skulle detta komma ned till 35 å 40 kronor per ton, bortfaller den ekonomiska fördelen av överföringen. Men fortfarande kvarstår fördelen, att krafttillförseln är säkrad även under krisförhållanden och att kraftprisen på Gotland bli oberoende av eventuella nya stegringar av kolpriset, vilket skulle underlätta planeringen vid all industriell verksamhet och dylikt. Å andra sidan gälla de angivna värdena på erforderligt merpris för den för år 1955 förutsatta belastningsnivån. I den mån belastningen stiger därutöver, minskas det erforderliga pristillägget, ty kostnaderna för Sliteverket komma att förbli i det närmaste oförändrade. Ävenså kan man hoppas på sänkningar vid de förutsatta omprövningarna av tillägget vart femte år genom att överföringen från fastlandet visar sig ha sådan driftsäkerhet, att beredskapshållning och underhåll vid Sliteverket bli av mindre omfattning än som nu måst förutsättas.

Vattenfallsstyrelsen framhåller, att en del av de skäl, som tala för en kraftöverföring från fastlandet, såsom minskningen av kolimporten och de militära önskemålen, äro av sådan art, att de motivera bistånd från det allmännas sida. I övrigt kan det ifrågasatta statsbidraget anses ansluta sig till statens verksamhet på andra håll för att mildra inflytandet av de olika naturbetingelserna i fråga om försörjningen med elektrisk kraft. Styrelsen erinrar om de statsbidrag, som tidigare utgått för kraftkablar till Öland och Ven samt om vattenfallsstyrelsens understödjande av skärgårdselektrifiering. I utredningen anges den elektrifierbara anslutningen på Gotland utom Visby stad till 100 000 tariffenheter enligt centralblocksnormen (CB-enheter). Bidragsbeloppet motsvarar, utslaget på nämnda anslutning, i det närmaste det belopp, 90 kronor per CB-enhet, som utgör normala gränsen för de statliga bidragen ur anslaget till landsbygdselektrifieringens befrämjande, även om direkt jämförbarhet icke förefinnes, eftersom de sistnämnda avse ortsnät.

Styrelsen framhåller, att ett även i utredningen angivet motiv för utförandet av likströmsöverföringen är den praktiska prövning av tillhörande utrustning i någorlunda stor skala, som därmed skulle erhållas. Detta är av intresse såväl ur allmän synpunkt, med hänsyn till att ifrågavarande överföringsmetod kan få stor betydelse i framtiden även för krafttransporter på fastlandet, som för leverantören, Allmänna svenska elektriska aktieföretaget, vilken kan räkna med att vid gynnsamt utfall få utföra flera anläggningar av samma slag inom och utom landet. Det allmänna intresset, accentuerat av att staten förutsatts i fortsättningen ombesörja utbyggnaden av de stora stamlinjerna från Norrland söderut, giver ytterligare stöd åt att statsbidrag lämnas och utgör bakgrunden för de åtaganden, som vatten-

fallsstyrelsen ansett sig böra göra enligt det angivna lösningsförslaget. Dessa bestå av dels vissa ofrånkomliga ekonomiska risker i samband med ansvaret för överföringsanläggningens anskaffning och vidmakthållande, dels kraftleveransvillkor, som, i betraktande av den ogynnsamt belägna leveranspunkten på fastlandet, nyssnämnda risker och ovissheten av huruvida värdet av Sliteverket som effektreserv kommer att uppväga de löpande kostnaderna för överföringsanläggningen, innebära en speciell nedsättning av betalningsanspråken i syfte att nå ett för den gotländska kraftförsörjningen gynnsamt resultat. Allmänna svenska elektriska aktiebolaget bidrager å sin sida — utöver vad som följer av att Aktiebolaget skandinaviska elverk och därmed Aktiebolaget Gotlands kraftverk äro dess dotterföretag — genom att påtaga sig relativt omfattande garantier för anordningarnas driftduglighet, genom att binda sig i fråga om priset för vissa delar av utrustningen med ännu tämligen ovissa tillverkningskostnader och genom att basera försäljningspriset på normala kalkyler utan inräknande av annat än en mindre andel i hit-tillsvarande experimentkostnader.

För leveransen av erforderliga anläggningar finnes, meddelar styrelsen, bindande anbud, varför definitiv beställning kan göras, så snart riksdagen beslutat det ifrågasatta statsbidraget. I övrigt har den angivna lösningen fixerats i ett kraftkontakt mellan vattenfallsstyrelsen och Aktiebolaget Gotlands kraftverk. Detta kontrakt gäller endast om det ifrågasatta statsbidraget för täckning av anskaffningskostnaderna för överföringsanordningarna beslutas av statsmakterna före den 1 juni 1950. Kontraktets § 15 omfattar bolagets åtaganden i fråga om distributionstaxorna på Gotland. Dessa skola, sedan reguljär leverans från fastlandet påbörjats, motsvara vattenfallsstyrelsens normaltaxor med det tillägg, som erfordras för att täcka Sliteverkets årskostnader. Tillägget skall justeras dels före den första tillämpningen, dels därefter vart femte år enligt en av vattenfallsstyrelsen genomförd kontrollkalkyl. I § 15 mom. 3 angivas i detalj de omständigheter utöver totala kraftförbrukningen på Gotland, som därvid skola beaktas, sålunda dels ändringar av Sliteverkets kapitalkostnader och löpande kostnader, dels vissa förskjutningar mellan taxelägena för inköpt och försåld kraft samt mellan dessa och distributionskostnaderna.

För likströmsöverföringen beräknas en leveranstid av 3 à 4 år. Medelsbehovet fördelar sig så, att på budgetåret 1950/51 faller ett belopp av 2,5 miljoner kronor för betalning av förstabeställningslikvider till leverantören, under det att återstoden 7,0 miljoner kronor faller väsentligen först på budgetåret 1953/54.

Över vattenfallsstyrelsens framställning ha efter remiss yttranden avgivits av följande myndigheter.

Statskontoret anser sig ej kunna tillstyrka framställningen och uttalar i yttrande den 13 oktober 1949, att av utredningen framgår, att kalkylerna för det föreslagna kraftöverföringsprojektet bygga på ett flertal ovissa faktorer. Redan av denna anledning måste det med hänsyn även till den åter-

hållsamhet, som för närvarande karakteriserar investeringspolitiken, förefalla tveksamt, huruvida statsbidrag av den storleksordning, varom här är fråga — 9,5 miljoner kronor — bör beviljas. Härtill kommer, att, såsom vattenfallsstyrelsen jämväl framhållit, den rent ekonomiska vinsten av projektets genomförande beräknas bli förhållandevis obetydlig eller vid en större sänkning av kolpriset ingen. Vid sådant förhållande finner statskontoret, som icke ansett sig ha att bedöma projektets betydelse ur försvarsberedskapssynpunkt, övervägande skäl tala mot att statsmedel ställas till förfogande för ändamålet.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller i yttrande den 14 oktober 1949, att en åtgärd, som minskar kraftkostnaden på Gotland, kan antagas bidra till att främja utvecklingen av ett mera differentierat näringsliv därstädes, vilket ur arbetsmarknadssynpunkt skulle innebära vissa fördelar. Styrelsen anser sig dock icke böra taga ställning till huruvida ifrågavarande anläggning bör komma till utförande.

Statens industrikommission meddelar i yttrande den 2 november 1949, att kommissionen icke finner några större svårigheter vara att befara vid anskaffningen av materiel för överföringsanläggningen.

Departementschefen. I årets statsverksproposition (kapitalbudgeten: Bil. 26, punkten 22) har jag förordat, att 62,5 miljoner kronor anvisas för nästa budgetår till distributionsanläggningar vid statens kraftverk. Därutöver har vattenfallsstyrelsen äskat ett begynnelseanslag av 2,5 miljoner kronor för nästa budgetår till en anläggning för överföring av likström mellan fastlandet och Gotland. Styrelsen har överlämnat verkställd utredning i denna fråga och underställt statsmakterna för godkännande ett mellan styrelsen och Aktiebolaget Gotlands kraftverk upprättat kontrakt angående kraftöverföringens genomförande. Kontraktet gäller under förutsättning att räntefritt statsbidrag till täckande av anläggningskostnaderna beslutas före den 1 juni 1950.

Enligt de prognoser som uppgjorts för kraftförbrukningen på Gotland skulle ångkraftverket i Slite komma att bli helt utnyttjat år 1955 och ytterligare krafttillskott för tiden därefter måste tillgodoses antingen genom en utbyggnad av ångkraftverket eller genom kraftöverföring från fastlandet. Med utgångspunkt från de utredningar, som verkställdes i ämnet, har jag kommit till den uppfattningen att åtgärder nu måste vidtagas för att trygga Gotlands kraftförsörjning på längre sikt. Vid valet mellan olika alternativ kunna skäl anföras såväl för utbyggnad av ångkraftverket som för kraftöverföring från fastlandet.

Såsom statskontoret i sitt yttrande uttalat bygga kalkylerna för överföringsprojektet på ett flertal ovissa faktorer. Bland dessa är det framtida kolpriset en av de viktigaste. Enligt föreliggande kalkyler skulle det, om kolpriset sjunker under 45 kronor för ton, icke längre vara ekonomiskt lönande att överföra vattenkraft till Gotland. Vidare bör beaktas, att likströmssystemet ännu ej är slutligt utformat, och vissa svårigheter beräknas

föreligga att under närmaste tiden efter utbyggnaden göra anläggningen fullt driftsäker. Härtill kommer risken för inträdande kabelskador. Å andra sidan kan vid ett högre kolpris än 45 kronor för ton genom kraftöverföringen kraftkostnaden på Gotland sänkas. Andra förhållanden, såsom valutabesparing genom minskad import av fossilt bränsle och önskvärdheten att pröva likströmsöverföringens praktiska problem, tala för projektet. Även från försvarsberedskapssynpunkt synes den föreslagna kraftöverföringen bli av visst värde. Vid ett övervägande av föreliggande omständigheter finner jag mig böra tillstyrka, att överföringsanläggningen kommer till stånd.

Den ifrågasatta subventioneringen av anläggningen, vilken beräknas kosta sammanlagt 9,5 miljoner kronor, får visserligen anses innefatta en betydande uppoffring från statsverkets sida. Gotland intager emellertid en särställning i krafthänseende, i det att vattenkraft varken kan produceras å ön eller överföras till ön med hittills tillämpade metoder. Detta har lett till att krafttaxorna på Gotland genomsnittligt ligga väsentligt högre än inom övriga län. En sänkning av taxorna skulle bereda öns befolkning fördelar av näringspolitisk och social natur. Ehuru full jämförbarhet ej föreligger mellan en subventionering av det nu aktuella överföringsprojektet och medelsanvisningen till landsbygdselektrifieringens befrämjande, synes dock den ifrågasatta subventioneringen såväl till sin storleksordning som till sitt syfte stå i överensstämmelse med den genom anslagen till landsbygdselektrifiering av statsmakterna inledda politiken att söka utjämna kraftkostnaden inom olika delar av landet. Jag finner mig av dessa skäl böra tillstyrka en subventionering av anläggningen i den formen att anläggningskostnaderna omedelbart avskrivs.

Jag biträder styrelsens förslag att 2,5 miljoner kronor anvisas för ändamålet för nästa budgetår. Medlen böra anvisas under ett särskilt anslag, benämnt kraftöverföring från fastlandet till Gotland. Återstående kostnad beräknas föranleda medelsanvisning först under budgetåret 1953/54. Frågan om avskrivning av beloppet anmäles i annat sammanhang av chefen för finansdepartementet.

Under återopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Kraftöverföring från fastlandet till Gotland* å kapitalbudgeten under statens affärsverksfonder, statens vattenfallsverk, för budgetåret 1950/51 anvisa ett investeringsanslag av 2 500 000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Gösta Kahm.